



Statens vegvesen



Stasjonsbyen i vekst og endring

Geir Paulsrud, Norsk vegmuseum

Gudbrandsdalsseminaret

28. januar 2015



Stasjonsbyen i vekst og endring

Situasjonen rundt 1960–70

– *vår nære fortid*

- Alle stasjonane i full drift
- Toga frakta både folk og varer til alle stasjonar

- Men....
- Vokst opp på Sør-Fron
- Sykla til Ringebu for sportsutstyr, grammofonplater etc
- Bilen – den europeiske småbilen – la nye premisser

Stasjonsbyen i vekst og endring

Rammer for innlegget

- Stasjonsby:
- Tettstasdefinisjon
- Tettstad langs jernbana i Gbd
- Ei historisk skisse:
 - 1850 – 1896 Hamskifte
 - 1896 – 1975 Vekst og fall
 - Deretter





Stasjonsbyen i vekst og utvikling

Nokre trekk i utviklinga gjennom 1800talet

- Lillehammer 1827/49, Hamar 1849, Gjøvik 1861, og dessutan stendig liberalisering av handelsrestriksjonar, landhandeletableringar i alle kommunar
- Rutebåtar på Mjøsa, Jernbarden 1840
- Hovudbanen frå 1854
- Dale-Gudbrand på Losna 1849–59
- Chausseen frå 1850–60åra
- «Fraktekjørsel opad Gbdn» (Lillehammer–Ringebu) 1863–65
- Forsøk med lokomobil Lillehammer–Kvam 1872
- Hamar–Trondheim over Røros 1877
- Dilligencerute Lillehammer – Støren 1877–79.
- Dilligencerute Lillehammer – Veblungsnes 1877–97
- Hamar Sel-banen til Tretten 1894
- Hamar Sel-banen til Otta 1896
- Jernbanen fullført til Dombås i 1913, over Dovre 1921 og til Åndalsnes 1924



Stasjonsbyen i vekst og utvikling

Nye trekk i bygdesamfunnet frå 1850talet

- Møller
- Sagbruk
- Steinindustri
- Smier, landbruksverksteder
- Telegrafan, private telefonselskap
- Etablering av sanatorium, pensjonat og turisthotell
- Endring av skyss-tenesta (faste skysstasjonar)
- Bakeri, kafear



Stasjonsbyen vekst og fall

Etablering av jernbanen

- **Planlegging**
- Val av trasé
- Stasjonar/stoppestadar
- Namn på stasjonar: To elver ga stasjonsnamn
- Infrastruktur; Øyer bru, Tretten bru, Fåvang bru, alle over Laugen

- **Direkte endringar for bygdene:**
- Nye sentra for alle lokalsamfunn
- Stats-tilsette med fast pengelønn
- «Veslhåmmårn» kom mykje nærare
- Lettare tilgang på ymse varer
- Dagpendling; Kolstadbåten

Stasjonsbyen i vekst og endring

Stasjonane

- Frå Lillehammer:
- *Fåberg*
- Hunder
- Øyer
- *Tretten*
- Losna
- *Fåvang (Myhre 1896–1921)*
- *Ringebu*
- Hundorp
- Harpefoss
- *Vinstra*
- *Kvam*
- Sjoa
- *Otta, Sel, Brennhaug, Dovre og Dombås*

Kva stasjonar vart tettstadar ?

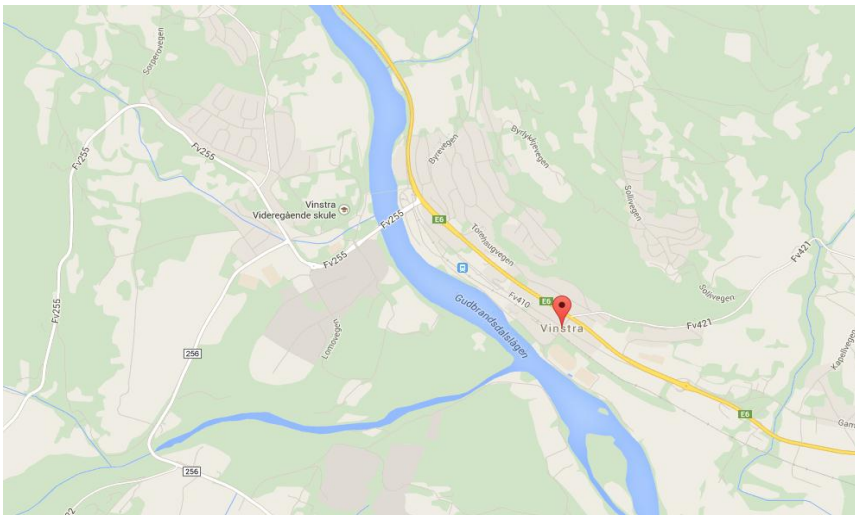




Stasjonsbyen i vekst og endring

Reguleringsplanar og byliknande utvikling

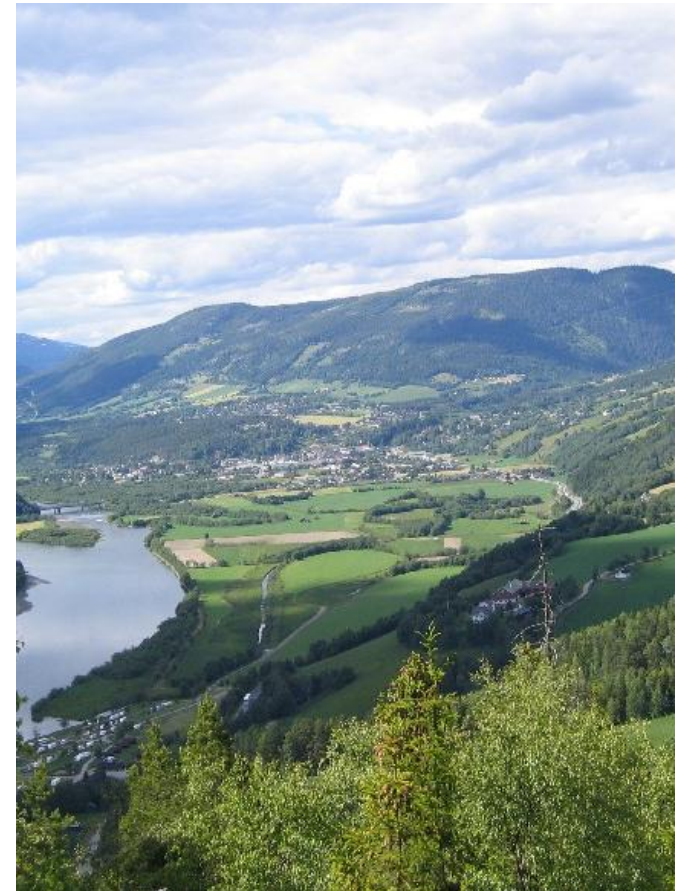
- Vinstra og Ringebu 1 899
- Otta
- Tretten
- Fåvang
- Tilhøvet Dovre – Dombås



Stasjonsbyen i vekst og endring

Stasjonsbyen er eit hamskifte i dalen

- **Servicesentrum:**
 - Handel:
 - Kommunale og statleg tenestar
 - Samferdsel
 - Industriutvikling
 - Skulesentra
 - Turisme
-
- *J.B.Narvesen «I togtid tog-glåmerens vise» Ringebru 1906:*
 - Mens jeg venter her et Bil / kan eg ta paa Stedet hvil / og forsøge paa at synge Jer en Vise, / om hvad som helst i Ringebru / og ikkje minst i Vaalebru / det besynderligen kan gaa an at Prise
 - Her fins gater, tænk dem Di, / Før tiotte eller Ni / og saaminst en otte-ti og tjuge Huse / og en trafik, som er svær, / har vi allerede her / Kan Di ikke høre Storstadlivet bruse?





Stasjonsbyen i vekst og endring

Nye yrke, ny livsstil, nye tilbud

- Telegraf
- Stasjonsmester
- Stasjonsbetjent
- Banevoktere
- På Otta: Lokomotivstall m/
- Verkstad for vedlikehald
- Post
- Telefonsentral
- Apotek
- Konfeksjonsbutikker
- Skobutikker
- Sport
- Ysteri
- Gartneri
- Bokhandel
- Bensinstasjon
- Dyrlege
- Lege
- Leigebil-tenester
- Drosje-teneste
- Industriarbeidar
- bilmekaniker



Stasjonsbyen i vekst og utvikling

Jernbanen mister grepet

- Rundt 1960 var jernbanen fortsatt livs-åra gjennom hovuddalføret, men det endrar seg:
- 2001 alle stasjonane automatisert, få tog og få stopp for persontransport
- Slutt på importrestriksjonar på privatbil 1. oktober 1960
- **Bilen endrar premissane**
- Dagpendling blir ein del av kvardagen – avstanden mellom heim og arbeid ikkje så viktig lenger
- Handelsmønsteret endrar seg
- Fritidsvanene endrar seg; hytteliv, sydenferie etc
- Overgang frå eit industrisamfunn til servicesamfunn



Stasjonsbyen i vekst og utvikling

Stasjonsbyen ei avslutta soge, men tettstadane utviklar seg

- Næringsutvikling
- Kommuneadministrasjon
- Skular, sjukeheimar
- Service for fritidsbuarane – Gudbrandsdalen fekk god hjelp av OL 94 for å utvikle hyttegrender og fritidsbustader rundt nye og gamle alpinanlegg.
- Festivalar, markander og arrangement (nokre med lange tradisjonar) betyr også mye for utviklinga nokre held seg fortsatt nær stasjonsbyen, Tretten, Vinstra, Otta
- Kva med Dombås? Absolutt eit trafikknutepunkt, men fortsatt stasjonsby? Ikkje i tradisjonell meining.
- Likevel; dei gamle stasjonsbyane har soleis overlevd med nokre historiske trekk og funne ny tilvære. T.d.:
- Byane Otta og Vinstra og landsbyen Ringebu.
- Men kva skjer med Vinstra når E6 kjem på vestsida?